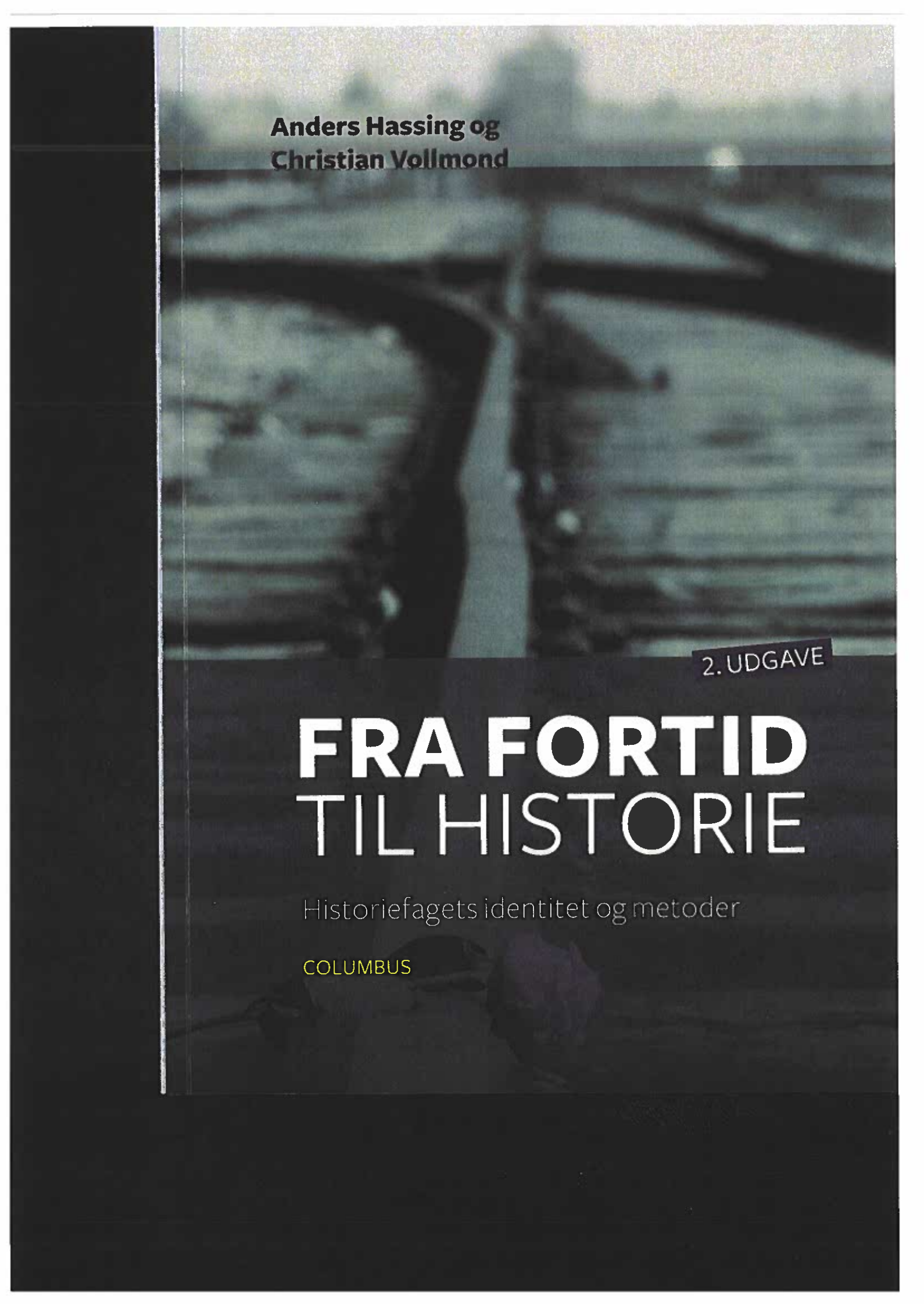

**Anders Hassing og
Christian Vollmond**

2. UDGAVE

FRA FORTID TIL HISTORIE

Historiefagets identitet og metoder

COLUMBUS

OPGAVE

I forbindelse med en fodboldkamp i Champions League i august 2017 havde fans fra den polske fodboldklub Legia Warszawa lavet denne såkaldte 'tifo'. En 'tifo' er en manifestation lavet af en fodboldklubs fans, hvor de med koreografi og skilte sender et budskab i forbindelse med en vigtig kamp.

- Prøv at afkode, hvilket budskab Legia Warszawa-fansene ville sende. Undersøg for eksempel Warszawa-opstanden under Anden Verdenskrig.
- Hvilken fortid bruges? Hvad bruges den til? Hvilken kollektiv erindring tillægges fansene? Og hvad ligger der i, at der står 'Germans' (tyskere) og ikke 'Nazis' (nazister)?
- Prøv at undersøge, om der omkring august 2017 var begivenheder eller diskussioner, hvor forholdet mellem Polen og Tyskland var centralt.

at føle sig som del af et historisk fællesskab. På samme måde fungerer store sportsbegivenheder, for eksempel et opgør med den lokale eller nationale "arvefjende", som iscenesættelser af fællesskaber, der kan skabe følelser af tilhørsforhold. En "historisk kamp" aktiverer ligesom nationale ritualer den kollektive erindring, der kan give et fast holdepunkt i en kaotisk og omskiftelig senmoderne verden.

Erindringspolitik – hvad skal vi huske, og hvad skal vi glemme?

Når man med et politisk formål forsøger at styre indholdet i en gruppes eller et lands historie, kaldes det **erindringspolitik**.

Erindringspolitik handler om magten til at bestemme over, hvilke begivenheder der skal huskes af gruppen og på hvilken

✳ **Erindringspolitik:** Når en gruppes kollektive erindring styres eller påvirkes med et politisk formål.

En historisk undskyldning

“Statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) undskylder nu over for de danske kommunister, som under besættelsen blev interneret under den såkaldte kommunistlov. Undskyldningen kommer, efter at Anders Fogh Rasmussen har beklaget, at Danmark udleverede uskyldige mennesker til Nazityskland under Anden Verdenskrig.”

Sådan lød det i et nyhedstelegram i danske medier 11. maj 2005.

Under Anden Verdenskrig var Danmark besat af det nazistiske Tyskland. Det nazistiske Tyskland havde udnævnt jøder og kommunister til at være særligt farlige fjender, der ødelagde samfundet for resten af ind-

byggerne. Den danske regering samarbejdede fra besættelsens start og frem til august 1943 med besættelsesmagten og lavede i 1941 en lov, der forbød kommunistiske foreninger og virksomheder.

Loven førte til, at dansk politi arresterede cirka 300 danskere, der blev holdt fanget i Horserødlejren. Omkring halvdelen blev sendt videre til en koncentrationslejr i Tyskland, og 34 af dem omkom. Loven var stærkt udemokratisk, da den forbød en bestemt politisk overbevisning, og brød som minimum den danske grundlov ved at fængsle folketingsmedlemmer fra det kommunistiske parti. Da krigen endte med et

tysk nederlag, var der ikke mange politikere, som var interesserede i at tale om loven. Og da alle andre partier end kommunisterne havde stemt for loven, så var der bred enighed om ikke at gøre noget ved sagen.

Først i 2005 blev der af den daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen givet en officiel undskyldning til kommunisterne, hvor han udtalte, at den “grundlovsstridige vedtagelse” af kommunistloven var en fejltagelse.

OPGAVER

- Hvad kan forklare, at undskyldningen blev givet i oo'erne?
- Giv argumenter for og imod, at stater skal undskylde for fortidige handlinger.

måde. Det er for eksempel til en vis grad politisk bestemt, hvad folkeskole- og gymnasieelever skal lære om fortid – blandt andet med det formål at præge unges identitetsdannelse. Men erindringspolitik handler ikke kun om at huske; det handler også om

※ **Delegitimere:**
At gøre noget
uacceptabelt eller
ulovligt.

at glemme. Perioder eller fortidige begivenheder, der ikke passer ind i en nutidig national selvforståelse, har ofte en tendens til at blive skrevet ud af den nationale historiefortælling.

Dette sker åbenlyst i diktaturstater, men kan også finde sted i demokratiske samfund. Her kan der ofte være en politisk kamp om at bestemme, hvad der skal huskes, og hvad der skal glemmes. Det sker ofte for at legitimere (retfærdiggøre) eller **delegitimere** bestemte grupper eller synspunkter.

I starten af dette kapitel så vi, at historieskrivningen om besættelsestiden under Anden Verdenskrig fra begyndelsen havde stor politisk betydning. Politikere og andre magthavere i Danmark – og andre europæiske lande, der havde været besat – havde efter krigen et ønske om at påvirke den kollektive erindring. I mange besatte lande havde myndighederne samarbejdet med den tyske besættelsesmagt, men i stedet for denne historie prøvede man at samle befolkningerne bag fortællinger om national forsvarsvilje. Forfattere, journalister og mange andre medvirkede til at lave denne fortælling.

I Danmark producerede staten for eksempel film til skolebørn, hvor man fremhævede modstandsfolkene som helte og som typiske for befolkningen. På den måde skabtes et billede af en sammenhængende nation, der gjorde modstand. Samtidig var der andre dele af fortiden, "man" ikke talte om – for eksempel at mange danskere meldte sig frivilligt til tysk militærtjeneste, endda med myndighedernes velsignelse. Den officielle fortælling gav Danmark en pæn placering på "den rigtige side af historien". Men mange danskeres fortolkning af besættelsestiden kunne ikke indpasses i den officielle fortælling, der blev udbredt i medier og uddannelsessystemet. De kommunistiske modstandsfolk, de såkaldte "tyskertøser" og de danske nazister havde for eksempel helt andre oplevelser af besættelsen og dens betydning. Med tiden fik den officielle fortælling konkurrence af mange andre, hvilket har ledt til nye fortolkninger af besættelsestiden i Danmark.

Historie som argument

Tæt forbundet med erindringspolitik er brugen af historie som argument i den offentlige debat. Fortiden bliver her brugt som be-læg for eller imod noget, som virkemiddel, forbillede eller skræm-

Det er derfor ofte personer, der har gjort sig bemærket, som man kan studere, da de skal have efterladt sig spor i kildematerialet.

Et nyere eksempel på en mikrohistorisk undersøgelse er Joel Harringtons bog *Bøddel af Guds nåde*, som på baggrund af bødlen Frantz Schmidts dagbøger giver indblik i en bødels syn å forbrydelse, straf, liv og død omkring år 1600. Også danske historikere som Ulrik Langen (*Tyven, Hundemordet på Vimmelskaftet*, m.m.) og Poul Duedahl (*Ondskabens øjne*) har i de seneste år udgivet en række bøger inspireret af en mikrohistorisk tilgang.

Erindringssteder

* **Erindringssted:** Et sted eller en genstand, der får knyttet en særlig fortid til sig, og som ofte bruges til at vedligeholde en kollektiv erindring.

Forskningen i **erindringssteder** er et eksempel på en tilgang til historiefaget, der ikke kun fokuserer på viden om fortid, men i høj grad forsøger at gøre denne viden relevant for vores nutid – og fremtid.

Det var den franske historiker Pierre Nora (f. 1931), der med sit værk fra 1984 *Les lieux de mémoire* introducerede forskningen i erindringssteder. 'Erindringssteder' er en oversættelse af Pierre Noras bogtitel og henviser til, at nogle "steder" får knyttet en særlig fortid til sig. "Stederne" er ikke kun fysiske steder, men dækker faktisk over alle mulige forskellige ting. Det kan være en sang, en særlig figur, en statue, et ordsprog og meget mere. Erindringshistorie er forskning i, hvordan mennesker forholder sig til og bruger fortid; det, man også kan kalde deres **historiekultur**.

* **Historiekultur:** Måden, mennesker omgås og forholder sig til fortid på.

Inden for videnskabsfaget historie fører forskningen i erindringssteder til et skift i fokus: fra at studere fortid til at studere fortidstolkninger og historiebrug. Dette kan blandt andet ses som et resultat af postmodernismens indflydelse på historiefaget, hvor forestillingen om at kunne rekonstruere fortid endeligt opgives. I stedet vendes fokus til, hvordan fortid bruges, både hos individer og grupper.

I kapitel 1 brugte vi begrebet kollektiv erindring som betegnelse for, hvordan grupper bruger fortid til at skabe en fællesskabsfølelse. Disse fælles referencer kan netop studeres som erindringssteder. Det er steder, hvor et fællesskabs kollektive erindring bliver konkret. For eksempel i form af en mindehøjtidelighed for døde medlemmer af fællesskabet, fejring af tidligere sejre/nederlag eller en sang, hvis tekst handler om fællesskabet.

Historieteoretiker: Pierre Nora

Pierre Nora (f. 1931), fransk historiker, medlem af Det Franske Akademi fra 2001.

Citat: *Historie og erindring er langt fra synonyme, snarere er de i dag fundamentalt i modstrid. Erindring er liv, født af levende samfund i dis-*

ses navn. Den forbliver i konstant forandring, åben til dialektikken mellem at huske og glemme, ubevidst om sin konstante omformning, sårbar over for manipulation ... Historie, derimod, er rekonstruktionen, altid problematisk og ukomplet, af noget, som ikke længere er. Erindring er altid et aktuelt fænomen, et bånd, som knytter os til nutid; historie er en repræsentation af fortiden.

Hovedværk: *Les lieux de mémoire* (1984).

Ligesom de andre kulturelle tilgange til historie er erindringshistorie altså også et forsøg på at demokratisere faget. Men i modsætning til de tilgange, hvis fokus er på de oversete mennesker eller grupper i fortid, lægger en erindringshistorisk tilgang ofte vægt på almindelige menneskers forhold til historie og fortid i nutiden.

Den erindringshistoriske tilgang har gjort det nødvendigt at skabe en anderledes historisk metode. Mens den traditionelle kildekritik (se kapitel 2) er et redskab til at afdække fortidige forhold, er den erindringshistoriske metode lavet til at afdække,

hvordan fortidige forhold og begivenheder er blevet tolket og brugt i eftertiden.

Pierre Nora introducerer i den forbindelse en skelnen mellem erindringsstedernes 1) materielle, 2) symbolske og 3) funktionelle lag. Med det materielle lag menes erindringsstedets oprindelse og udformning: Hvad er det lavet af? Hvem har skabt det? Osv. Da erindringssteder ikke alle er fysiske, skal dette forstås i bred forstand. Hvis man for eksempel vil studere en bestemt sang eller et ordsprog som erindringssted, er de jo ikke "lavet" af noget fysisk.

Med det symbolske lag menes de betydninger, erindringsstedet i dag tillægges – og hvilke betydninger det har været tillagt over tid. Man kan for eksempel gennem gamle avisartikler få indblik i, hvilken betydning grundlovsdag 5. juni har været tillagt på forskellige tidspunkter, eller hvilken betydning man i Danmark i nutiden tillægger 4. maj, hvor man mindes ophøret af den nazistiske besættelse af Danmark i 1945. Ved at studere dette kan man også afdække, hvilke politiske interesser der ligger bag forskellige fortolkninger af fortid – med andre ord undersøge erindringspolitik (se kapitel 1).

Erindringssteder – med betydning for den danske nationalstat

Pierre Noras teori om erindringssteder tog udgangspunkt i dannelsen af nationalstater i Europa. Netop disse, mente Nora, var aktive udøvere af en særlig erindringspolitik, der havde til hensigt at understøtte det politiske projekt. I dansk sammenhæng fik især krigen mod Preussen i 1848-1850 og 1864 stor betydning og blev knyttet til en række erindringssteder. Man kan blandt andet pege på:

- Billedhuggeren Bissens "tapre landsoldat", der blev opstillet i Fredericia til minde om en militær sejr
- Små porcelænsfigurer af Bissens "tapre landsoldat" – udbredt i hele landet
- Sange som "Mallebrok er død i krigen" og "Langt højere bjerge"
- Sætninger som "Danmark til Ejderen", "Hvad udad tabes skal indad vindes" osv.
- Bogen "Fyrre fortællinger af fædrelandets historie".

Det funktionelle lag handler om, hvordan erindringsstedet bruges, og hvordan brugen stemmer overens med oprindelige intentioner. Lægges der for eksempel mindekranse på stedet? Ved hvilke lejligheder synges sangen?

Erindringssteder

Typiske problemstillinger	Hvordan er en bestemt fortidig begivenhed blevet brugt i eftertiden? Hvad mindes man og hvorfor? Hvordan har fortolkningen af en fortid ændret sig over tid og hvorfor?
Valg af kilder	Der kan være tale om fysiske steder (for eksempel monumenter og mindesteder) og genstande eller tekster og billeder. Ofte inddrages også populærkultur som kilder, for eksempel sange, flyers, læserbreve, demonstrationer og film, til belysning af hvordan man har fortolket erindringsstedet.
Forklaringsmåde	Fortolkninger af fortid ændres over tid. Vi erindrer noget af en grund – ofte som resultat af en aktiv erindringspolitik, der er blevet ført og føres i forbindelse med nationalstaternes opståen.
Analysestrategi	Med udgangspunkt i Noras opdeling i materielt, symbolsk og funktionelt lag analyseres det udvalgte erindringssted. Se også metodeopslaget om erindringssteder s. xx.

METODE Erindringssteder

Når man arbejder med erindringssteder, er udgangspunktet en analyse af 'stedernes' materielle, symbolske og funktionelle lag. På baggrund heraf kan man opstille en række spørgsmål, man kan søge at besvare, som du kan se i nedenstående skema. Afhængigt af hvilken type erindringssted man ønsker at undersøge, for eksempel en sang, en statue eller en fest, kan det være nødvendigt at tilføje eller fjerne enkelte spørgsmål. Skemaet er især rettet mod materielle erindringssteder som mindesmærker og monumenter.

Spørgeskema til erindringssteder

Materielt lag:	Hvor?
	Hvem har lavet/skabt det?
	Hvad er det lavet af?
	Hvad forestiller det?
	Hvordan er det opstået/iscenesat? (villiede/ikke-villiede)
	Hvornår er det lavet/opstået?
	Hvordan er afsender (hvem står bag) <-> modtagerforholdet (hvem er det henvendt til?)?
Symbolsk lag:	Hvilken betydning tillægges det? Hvorfor?
	Hvilken betydning har det tidligere været tillagt?
	Hvorfor blev det opført?
	Hvilket erindringspolitisk sigte ligger bag?
	Hvorfor den valgte placering?
Funktionelt lag:	Hvad bruges det til?

Stormen på København – et folkeligt oprør eller modstand mod de fremmede?

Når man taler om Stormen på København, henvises til en begivenhed natten mellem den 10. og 11. februar 1659. Her blev et svensk angreb på København afvist, hvilket på sigt ledte til afslutningen på svenske-krigene 1658-1660.

Denne fortid er i nutiden både et materielt og immaterielt erindringssted. Rent fysisk kan man i porten på Christiansborg se et mindesmærke over begivenhederne, der

blev opsat i forbindelse med 250-års-jubilæet i 1909. Det materielle monument er analyseret i ovenstående analyseskema.

Som ikke-fysisk erindringssted har Stormen på København en længere historie. Allerede året efter begivenhederne begyndte man at mindes disse med en taksigelsesfest. Denne tradition, der døde ud efter cirka 50 år, lagde vægt på, hvordan Gud havde beskyttet byen, og at sejren havde været kongens fortjeneste. Desuden mindedes man på forskellige måder det forhold, at by-

ens borgere havde taget del i forsvaret. I forbindelse med belejringen hjalp de københavnske borgere med at opføre volde, og de unge mænd blev også bevæbnet og trænet for at kunne tage del i forsvaret. Ved selve stormen var der ankommet forstærkninger, og borgerne var primært placeret steder, hvor de ikke kom i kamp.

Borgernes støtte skal dog ses i sammenhæng med, at de blev stillet store politiske fremskridt i udsigt til gengæld. Borgerne havde på denne tid ingen politisk indflydelse, men fik i 1661 kraftigt udvidet deres politiske rettigheder af kongen. Borgernes deltagelse blev i den officielle mindekultur brugt til at vise, hvor kongetro de havde været, mens borgernes egen mindekultur lagde vægten på, hvor betydningsfulde de havde været for forsvaret, og hvilke politiske fremskridt de havde opnået.

I århundrederne efter dukkede Stormen på København jævnligt op i teaterstykker og sange, men med skiftende nutidsvinkling. Stormen på København er siden blevet brugt både af kvindesagsforkæmpere og i forbindelse med den store politiske debat i 1909 om forsvarsanlæggene rundt om København.

Netop dette 250-års-jubilæum blev også anledningen til at opføre et mindesmærke for begivenheden. Oprindeligt skulle mindesmærket have været opsat på Københavns Rådhus, men det blev afvist. Flertallet i Borgerrepræsentationen mente ikke, at mindesmærkets forherligelse af kongen var passende på det demokratiske rådhus.

I 2008 var Stormen på København igen på dagsordenen hos borgerrepræsentationen. Allan Mylius Thomsen og Gorm Gunnarsen fra Enhedslisten stillede forslag om en større

markering af 350-året i 2009. De ønskede, at man skulle fejre de københavnske borgeres forsvarsvilje – og det, de så som fødslen af det københavnske og senere danske demokrati.

Denne fortidsfortolkning fandt opbakning hos både de konservative og Venstre, mens Socialdemokraterne og de radikale var mindre entusiastiske. Denne fortolkning var ikke den eneste, der kom i spil den 11. februar 2009. Ved mindesmærket i porten på Christiansborg stod Akademisk Skytteforening bag en kranseophængning, hvor Livgardens chef, Lasse Harkjær, holdt tale. Her kobledes han de københavnske borgeres forsvarsvilje sammen med de danske soldater i Afghanistan, som i hans fortolkning også udviste forsvarsvilje. Den samme fortid kan med andre ord fortolkes og bruges meget forskelligt i lyset af samtiden og fremtidsforventningerne.

Kritik af erindringshistorie

Erindringshistorie kritiseres af nogle historikere for slet ikke at være historie. Tilgangens øgede vægt på, hvordan fortidstolkninger er blevet ændret og brugt, fjerner fokus fra den fortid, mange historikere mener er kernen i faget. Denne forskydning er ganske bevidst i studiet af erindringssteder, og tilgangen er derfor ikke videre anvendelig, hvis man ønsker en bredere og mere indgående viden om fortid.

Den materialistiske historieskrivning

Karl Marx og kampen for et bedre samfund

Tyskerne Karl Marx og Friedrich Engels har haft en indflydelse på Europas og verdens historie som få andre. Deres teorier om det kapitalistiske samfund og muligheden for skabelsen af et socialistisk alternativ har været med til at forme nogle af grundholdningerne i den moderne politiske forestillingsverden. Både Marx og Engels skrev historiske værker, og især Marx fik med sin **materialistiske** historieopfattelse stor indflydelse på mange generationer af historikere – både dem, der delte hans socialistiske ideer, og andre, der

bestemt ikke gjorde. Hvis man vil forstå den moderne historievidenskab, er Marx ganske enkelt svær at komme uden om.

“Alle hidtidige samfunds historie er klassekampens historie.” Sådan indleder Marx og Engels kampskriftet Det kommunistiske manifest fra 1848. Alle historiske samfund har bygget på en grundlæggende konflikt mellem undertrykkende og undertrykte klasser. Fra antikkens slavesamfund, hvor modsætningen gik mellem slaveejere og slaver, til det moderne kapitalistiske samfund, hvor modsætningen går mellem på den ene side dem, der ejer produktionsmidlerne (virksomhederne), og på den anden side lønarbejderne, som er

* Materialisme:

Ideen om, at materielle forhold er styrende, ikke menneskers tanker og bevidsthed.

Historieteoretiker: Karl Marx

Karl Marx (1818-1883), tysk filosof.

Citat: I den samfundsmæssige produktion af deres liv træder menneskene ind i bestemte, nødvendige, af deres vilje uafhængige forhold, produktionsforhold, som svarer til et bestemt udviklingstrin af deres ma-

terielle produktivkræfter. Indbegrebet af disse produktionsforhold danner samfundets økonomiske struktur, den reelle basis, på hvilken der hæver sig en juridisk og politisk overbygning, og hvortil svarer bestemte samfundsmæssige bevidsthedsformer. Den måde, hvorpå det materielle liv produceres, betinger den sociale, politiske og åndelige livsproces, overhovedet. Det er ikke menneskenes bevidsthed, som bestemmer deres væren (tilværelse), men omvendt deres samfundsmæssige væren, som bestemmer deres bevidsthed.

Hovedværk: *Kapitalen* (1867-1894).